

Bazar ertəsi, 16 dekabr 1918-ci il, nömrə 66

AZƏRBAYCAN

Gündəlik siyasi, ictimai, ədəbi, iqtisadi türk qəzetəsidir

İkinci sənəyi-dəvamiyyəsi. Düşənbə, 12 rəbiüləvvəl sənə 1337. 16 kanuni-əvvəl sənə 1918.

Türk və islamlığa müfid məqalələrə səhifələrimiz açıqdır. Dərc olunmayan övraq iadə edilməz. Dərc edilən məqalatın mükafatını idarə təyin edir. Məhəlli-idarə: Bakı, Vorontsovski və Qubernski küçələrin küncündə 4 nömrəli evdə “Azərbaycan” idarəsi. Telefon nömrə 39-60. Tək nüsxəsi 70 qəpik.

Abunə şəraiti: Yanvarın birinədək Bakı üçün 24, başqa şəhərlərə 35 rublədir. Bir aylığı Bakıda 12, başqa şəhərlərdə 19 rublədir. Elan fiati: sətri 3 rublə. Kərratla gedən elanlar üçün güzəşt edilir.

İXTAR

[XƏBƏRDARLIQ]

Bu gün eydi-mövludi-nəbi [Peyğəmbərin mövludu bayramı] münasibətilə idarə və mətbəəmiz tətil etdiyindən, növbəti nömrəmizin çaharşənbə [çərşənbə] günü kanuni-əvvəlin [dekabrın] 18-də çıxacağını ixtar edirik.

EYDİ-MÖVLUD

[MÖVLUD BAYRAMI]

Bu gün fəxri-kainat peyğəmbəri-zişanımız [kainatın fəxri olan şanlı Peyğəmbərimiz] Məhəmməd sələvatullahın yövmi-mövlud bayramı münasibətilə ümum türk və islam qardaşlarımızı təbrik və təhniyət edib, bu böyük bayramın azad Azərbaycanda azad və sərbəst bir surətdə icrasından və eydi-mübarək ümum Azərbaycan islamı arasında ittihad və ittifaqla bir gündə bayram edilməsindən naşi [ötrü] qəlbi-mizdəki sürur [sevinc] və məmnuniyyətin elan və izharını qardaşlarımıza

bəyanla, onların da bu şadlıqda bizimlə şərik olmalarına əminik.

Bəşəriyyətin on milyonlarla qurban verdikdən, minlərcə ən müqtədir cavanlarını və mütəfəkkirlərini guşeyinizivada [tənha guşələrdə] və soyuq dondurmalarda çürütdükdən, dünyanın ən mədəni və məmur [abad] yerlərini xarabazara döndərdikdən sonra ancaq qanla atəş içində boğularaq son ümid olmaq üzrə imdi ancaq xəyalından keçirdiyi “beynəlmiləl üxüvvət” [qardaşlıq] və “cəmiyyəti-əqvam” [millətlər cəmiyyəti, millətlər ittifaqı] əsaslarını hələ on üç əsr bundan əvvəl, o vücudi-mübarək tərəfindən quru şüar kimi deyil, həqiqi həyatı əsaslar üzərinə elan və təbşir edildiyini [muştuluqlandığını]; hələ on üç əsr əvvəl beynəlmiləliyyəti qayəsində tədriclə qədəm qoymaqla islam beynəlmiləliyyəti yolundakı təşəbbüslərini bu uğurda cənub-qərbi Avropadan başlamış bütün cənubi Avropa, şimali Afrika, qərbi və cənubi Asiyani bir bayraq altına toplayaraq, hürriyyəti-şəxsiyyə [şəxsi azadlıq], məsuniyyəti-mülkiyyə [mülkiyyət

toxunulmazlığı, üxüvvəti-miləl [millətlərin qardaşlığı], müsavati-hüquq [hüquq bərabərliyi] və ədaləti-qanun [qanunun ədaləti] əsası ilə birləşdirmiş olduğunu, millətəş və dindəşlarımız böyük bayramda xatırlamalı və həmişəkəndən və hər şeydən ziyadə bu gün möhtac olduğumuz ittihad [birlik] və ittifaq bina-sını qoymalıdırlar.

AZAD BAYRAM

Bugünkü eydi-mövludumuzun Azərbaycan türk və islamları tarixində xüsusi bir səhifə işğal etməsi bədihidir [aydındır].

Bundan əvvəl bu cürə məsud günlərimiz və bayramlarımız başqa bir şəkil, başqa bir rəng içində keçirilirdi. Xüsusən, Azərbaycanımızın paytaxtı olan Bakıda böylə əziz və məsud günlərimiz müəyyən bir “rəsmiyyət” daxilində keçirdi. Şəhərin “tuz”ları “raut” [ziyəfət] qayırlardı; yığırlardı “İsmailiyyə” zalına və həməvəqt [damim] gözləri qarıda olardı ki, haçan martınovlar və ya müavinləri, məclisi öz hüzuruları ilə müşərrəf edəcəkdir. Martınovun avtomobili qarıya gələrgəlməz “tuz”larımız dərhal aşağı şitaban olub [yüyürüb], onu böyük bir iftixarla qolundan tuta-tuta gətirib zalın ən yuxarı başında əyləşdirərdilər. O da sadıq təbəəsi olan müsəlmanları bayramları münasibətilə təbrik edib rus imperatoru xanədanı şərəfinə bədənüş olardı [badə içərdi] və hazirun

[iştirakçılar] “urra” qışqırıb Nikolayın əcdadından tutmuş məhəlli uçastok pristavınadək sağlığına qədər qalxı-zarlardı. Camaatımız arasında dəxi öz milli amal və qayələrinə dair mətin, müəyyən bir etiqaad olmadığı kimi, böylə ümumi eydi-məsudlarda [sevincili bayramlarda] dəxi tərəddüd və “iki-tirəlik” müşahidə edilərdi.

Lakin, bu gün öylə deyil.

Bugünkü eydi-mövlud, Parlamanımız zalında icra olunarkən, hazirunu qarşılayan kimdir? Aylı, ulduzlu, mavi, səbz [yaşıl] və al rəngli milli bayrağı-mızdır.

Azadlığımızın və istiqlaliyyətimizin əlaməti-məxsusəsi olan Azərbaycan türk və islamlarının milli bayrağı altında bu gün müstəqil və azad bir millət kimi yaşamağa qədəm qoyan vətəndaşlarımız ictima edib [yığışib] Rəsuli-əkrəmin eydi-mövludunu ittifaq və ittihadla bayram edəcəkdir.

Bu gün “Rusiya müsəlmanları” deyil, bəlkə “Azərbaycan türk və islamları” birinci dəfə olaraq rus jandarmalarından qorxmayaaraq, öz mövludi-nəbi bayramlarını azad və sərbəstanə bir surətdə icra edirlər. Bu gün hər bir türk və islam övladının qəlbində mətin bir etiqaad, mətin iman hasil olmuşdur ki, kövkəbi-rəhnüma [yol göstərən ulduz] kimi yeni azad həyata sövq edir.

O məsud həyatın birinci xoşbəxtliyi Azərbaycan türk-islamlarının bugünkü ittihad və ittifaqıdır.

Azərbaycanlı

AZƏRBAYCAN MƏCLİSİ-MƏBUSANINDA

Xan Xoyskinin cavabı

Dünkü nömrəmizdə Məclisi-Məbusan Rəisi həzrətlərinin Rəisi-vükəla [Nazirlər Şurasının sədri] Fətəli xan Xoyski həzrətlərinə yazdığı məktubu dərc etmişdik. Xan Xoyski həzrətləri buna cavabən Məclisi-Məbusan Rəisi həzrətləri naminə işbu məktubu göndərmişdir:

“Möhtərəm, Həsən bəy!

Dün tərəfinizdən göndərilən məktubu aldım. Məktubda xəbər verirsiniz ki, mənim millət yolundakı sabiq fəaliyyətimi nəzərə alaraq və Parlament fraksiyalarının da məni intixab etmək [seçmək] üçün verdikləri rəyləri mövcubincə [rəylərinə əsasən] mən Parlament indində [nəzərdə] məsul yeni müştərək Kabinə təşkilinə dəvət edilərəm. Mənə göstərilən işbu ali etibarədan səmimən məmnunam. Fəqət, cismən zəifliyimdən naşi [ötrü] işbu məsələni öhdəmə götürməkdən acizəm. Məməfih [buna baxmayaraq], mən daima millət yolunda lazım gələrsə çalışmağı vəzifeyi-mənəviyyəmdən ədd [hesab] edəcəyəm. Fərsətdən bilistifadə rica edirəm ki, mənim səmimiyyət və iradətimi [xoş arzularımı] qəbul edəsiniz.

Xan Xoyski”

Gürcü nümayəndəsi Tsaxakayanın nitqi:

Böyük Fransa inqilabı hürriyyəti-

şəxsiyyəyi-bəşəriyyə [insanların şəxsi azadlıqları] əsasını elan etmişsə, Böyük Cahan müharibəsi əzilmiş olan bəşəriyyətin əlli aylıq müsibəti ilə müqəddəs hürriyyəti-şəxsiyyəyi-milliyə [millətlərin şəxsi azadlıqları], təyini-müqəddəratı-milliyə əsaslarını meydana atmışdır. Bu gün cavan Azərbaycanın ən yaxşı nümayəndələri həmin hüququ feilən tətbiq və öz dövlətinin binasını müntəzəmən qurmaq üçün paytaxtlarında yığışmış olduqları bayram günündə mən gəlmişəm, Azərbaycan Parlamanının möhtərəm əzası [üzvləri], Azərbaycan ərazisində yaşayan gürcülər namindən mühüm tarixi zamanın hülulu [gəlib çatması] münasibətilə səmimi şadlığımızı bəyan edəm və sizin sıranıza daxil olaraq quruluş işlərində iştirak edəm.

Ümum qonşularla dostanə əlaqə, ümum Cümhuriyyət vətəndaşları miyanında [arasında] bila-fərqi-məzhəbü millət [din və millət fərqi olmadan] müsavati-hüquq hüsulu [hüquq bərabərliyinin əldə edilməsi], fəhlə və kəndlilərin mənafeyinə böyük əhəmiyyət vermək üzrə həyati-daxiliyyəyə aid bir çox məsələlərin həlli, ümumi, müsavi, müstəqim [birbaş], gizli və mütənəsis seçki üsulu ilə Məclisi-Müəssisan dəvəti və sairə kimi mühüm məsələlərin həlli qarşısında bulunuruz.

Bütün bu məsələlərin həllində Cümhuriyyət[in] rəhbəri-müəssisələri [Cümhuriyyət qurumlarının rəhbərləri], gürcü nümayəndələri şəxsində həqiqi bir yoldaş bulacaqlardır.

Qoy məsuliyyətsiz ənasirin [ünsür-lərin] ehtimamı [səyi] ilə hasil olan vəziyyət bizim fəaliyyətimizə mane olmasın. Haqq bizim tərəfimizdə olduğuna etiqadla, bütün cahan demokratiyasının haqq və hüquq lehinə səs verəcəyi böyük Avropa məhkəməsinin qərarını rahatla bəkləyəcəyiz.

Vətəndaş Parlaman əzası! Mən etiqad edirəm ki, cavan dövlət gəmimiz qələyana gəlmiş [coşub qaynamağa başlamış] beynəlmiləl ehtiras dənizindən salamat keçərək, uca qaldırmış olduğu azad Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti bayrağı ilə sahili-nicata [qurtuluş sahilinə] yetişəcəkdir.

Lehlər nümayəndəsi Vonsoviçin nitqi:

Leh [polyak] əhalisi namından [adından] möhtərəm Parlaman əzası [üzvləri] şəxsində ümum Azərbaycan millətlərini təbrik edirəm. Parlamani Hökumət müəssisəsi və nümayəndəlik sifəti ilə və həmçinin iğtişaş zamanı dövlət quruluşunun ağır yükünü çəkmiş olan ümum müəssisələri və əşxası [şəxsləri] təbrik edirəm. Parlamanda pək az miqdarlı əhalinin nümayəndəsi olduğumdan və hələ siyasi firqələrin tənasübi-qüvasını [qüvvələr nisbətini] və məqsədlərini aydın təsəvvür edənmədiyimdən, Parlaman işlərindəki tərtibi-hərəkətim barəsində müfəssəl bəyannamə verə bilməyəcəyəm. Fəqət öz münasibətimi müxtəsərən bəyan etməyi lazım bilirəm.

Azərbaycan Cümhuriyyəti hələ an-

caq hüquqi bir sima kəsb etməmiş [əldə etməmiş], ictimai-tarixi bir əmri-vaqedir [faktdır]. Binaileyh [ona görə], hər şeydən əvvəl Azərbaycan dövlət müəssisələrinin səlahiyyətini təyin və mütəqabil münasibətini mərbut qılmalıdır [qarşılıqlı münasibətlərini əlaqələndirmək lazımdır]. Parlaman hökumət seçərkən bütün ümuri-ixtiyarı [bütün işləri, bütün ixtiyarı] deyil, ancaq icra işlərini ona tapşırılmalı və hökuməti kəndisi hüzurunda məsul tutmalıdır.

Parlaman, hökumət seçərək Məclisi-Müəssisan dəvətinədək qanun vəz'indən [qanun qoymaqdan] əl çəkərsə, o halda hər tərəfdən hökumətə əl uzadılmaqda və hökumətin məmləkətdə nüfuz və etibara möhtac olduğu bir zamanda Parlaman, hökuməti bu mənəvi nüfuzdan məhrum buraxar.

Dövlət məsələsinin həllinə şüru edərkən [başlarkən] Parlaman birinci növbədə daxili sülh və müsəliməti [asayışı] möhkəmləşdirmək üçün qanun gücünü möhkəmləşdirməlidir. Ən mühüm məsələlərdən birisi də budur ki, qanun və hüququn təmini üçün hər barədə vətəndaşların fəaliyyəti hökumətin müdaxiləsindən təmin etməlidir. Böylə münasibət, şəxsi və ictimai tərəqqinin rəhnidir.

Geniş demokrasi əsaslar üzərinə dövlətin ictimai məqsədlərinin feilən icra və hüsuluna [əmələ gəlməsinə] tamamilə hüsn-rəğbət bəsləmək və qanun təriqi [yolu] ilə onların tətbiqinə yardım etmək niyyətində olmaqla

bərabər, keçirməkdə olduğumuz hadisədən dolayı lazım görürəm ki, bu məqsədlər fəaliyyətin başlıcası tələqqi edilməsin. Zira hüquq və qanun şəraiti mövcud olmadıqca və hökumət ümuru [işləri] üstündə sinif mübarizəsi getdiyi bir zamanda geniş ictimai islahat, dövlət miqyasında icra edilə bilməz və məmləkətdə fəna qüvvələr ehya edər [canlanar].

Son beş sənəlik müharibədə bəşəriyyətin fəthi [qazancı] olan təyini-müqəddəratı-milliyə [milli müqəddəratın təyini] əsası qeyri-müəyyən bir halda olub, hər dürlü təbir və təfsirə [yozum və izaha] imkan verir; fəqət, zənnimcə, bu əsas o zaman mədəni bir fəth hesab olunur ki, təyini-müqəddərat haqqı heç bir millətin digərinə hakim olmaması mənasında təfsir edilə. Yəni, böylə təbir edilə [yozula] ki, hər millət öz ərazisi daxilində yaşayan sair millətlərin də siyasi hüququnu təhdid etməmək [məhdudlaşdırmamaq] şərti ilə kəndi müstəqil siyasi mövcudiyyətini yaratmaq haqqına malikdir. Təyini-müqəddərat haqqı ancaq bu mənada müasir mədəni bəşəriyyətə məqbul görünər və bu əsas, müstəqil siyasi həyata çalışan millətlər tərəfindən ancaq bu mənada tətbiq edilə bilər.

Mən inanıram ki, Azərbaycanda əksəriyyət təşkil edən millət, dövlət işlərində ayrı yolla getməyib, Azərbaycanda yaşayan ümum millətlərlə əl-ələ verərək müttəhidən [birgə] çalışacaq və həqiqi demokrasi və azad bir

dövlət yaradacaqdır ki, bu dövlət Avropa millətləri ailəsinə mehmannəvazlıqla [qonaqpərvərliklə] qəbul ediləcəkdir. Azərbaycanda məskun ümum millətləri bir daha təbrik edirəm.

Yəhudi nümayəndəsi Quxmanın nitqi:

Möhtərəm Parlaman əzası!

Azərbaycanın bunca böyük günlərində, müstəqillən dövlət quruluşuna başladıqları günlərdə 20 min nəfər Bakı yəhudiləri tərəfindən seçilərək Azərbaycan Cümhuriyyətinin müəssisəyi-təşriyyəsinə [qanunverici qurumunu] təbrikə gəldim. Azərbaycan türklərinin həqqi-təyini-müqəddəratı-milliyə [milli müqəddəratın təyin edilməsi haqqı] şüarı altında və doğru anlaşmış mənafeyi-milliyə əsası ilə ümum dövlət həyatını öz əllərinə almaq uğrunda səyləri Azərbaycan yəhudiləri qəlblərində ən qızğın bir hüsn-təvəccöh hissi ilə qarşılanacaqdır. Çünki, ümum aləmi-islam həmişə və hər yerdə yəhudilərə nisbətlə nəinki təhəmmülkarlıq ibraz etmişlərdir [dözümlülük nümayiş etdirmişlər], hətta bütün Avropada yəhudilər üzərində Qüruni-vüstantının [Orta əsrlərin] qara mirası hökmfərma [hökmran] olduğu bir zamanda gərək vəsi [geniş] ərəb xilafətində və gərəksə sonra Türkiyədə yəhudilər, geniş təhəmmüli-diniyyə [dini dözümlülük, tolerantlıq] və mükəmməl hüquqi-siyasiyyə və mülkiyyədən istifadə etmişlərdir.

Əgər, mən desəm ki, müsəlmanla-

rın şadlıq və sürurunu [sevincini] hamıdan ziyadə yəhudilər yaxşı anlayırlar, burası sizə mübalığəli görünməsin. Hangi millətdir ki, siyasi-milli hüriyyət məsələsində yəhudilər qədər qəm və kədər görmüş olsun?! Yəhudi milləti, qəlblərinin dərin və məxfi guşələrində 20 əsrdən bəri istiqlali-milliyə arzusu və qeyb etmiş olduğu sabiq siyasi azadlığı[nın] qəmi atəşin hərərlə alovlanırdı və gah xalq üsyanı, gah yüz minlərcə peyrovların [ardıcılların] iştirakı ilə musəvilik hərəkəti və gah da 30 il müddətində sionizm kimi siyasi cərəyan surəti ilə müxtəlif tərz və şəkildə təzahür edirdi. Şimdi bütün cahana yayılıb da xəta üzündən və əsassız olaraq yersiz xalq və ərazisiz millət hesab olunan yəhudilər, bu gün kəndi tarixi yurdları olan Fələstində siyasi-milli mərkəz təşkilinə müvəffəq olursalar, qədimül-əyyamdan [qədim dövrlərdən] kəndilərinə məxsus ərazidə birgə yaşayan Azərbaycan türklərinin dövlət binası daha möhkəm bir bünövrə üzərində bina olur.

Zənnimcə, böyük tarixi hadisələrdə təsadüfi heç bir ünsür olmayıb, hər şey müəyyən üsul və qanuna tabedir. Bu surətlə, milyonlarca qurban aparmış olan Cahan müharibəsi nəticəsində hər şeydən əvvəl azlıqda qalan millətlərin hüriyyəti hasil olmalıdır. Rusiya inqilabının təbşir etmiş [muştuluqlamış] olduğu təyini-müqəddərati-milliyə haqqı quru bəşarət [muştuluq] halında qalmayıb, həqiqi rus siyasətinin ən ümdə fəslini təşkil etməlidir.

Rusiya ancaq qoşma [federativ] xalq cümhuriyyəti olmaq şərti ilə doğrudan böyük, müttəhid Rusiya şəklini ala bilər.

Azərbaycan yəhudiləri, xüsusən Cümhuriyyətin müxtəlif nöqtələrində ayrı-ayrı yaşayan yəhudilər etiqad edirlər ki, cavan Parlamanda kəndi hüquqlarına müdafiə [müdafiəçi] tapacaqlar və hansı tərəfdən olur-olsun bizim hüquq və mənafeyimizi pozmaq təşəbbüsü rəf [aradan qaldırılacaq] və kökündən qət ediləcəkdir [kəsiləcəkdir]. Ümidvar oluruq ki, dövlət quruluşunda yəhudilər, müsavilər miyanında müsavi [bərabərhüquqlular arasında bərabərhüquqlu] vətəndaş mövqeyi tutacaqlardır. Ukrayna, Krım, Türkünstan və sair müstəqil dövlətlərdə olduğu kimi, Azərbaycanda da ən yaxşı qüvvələrini Azərbaycan dövlət həyatı quruluşuna bəzl [sərf] edəcəklərdir.

Bütün Azərbaycan yəhudilərinin hisslərini bəyan etmək üzrə arzu edirəm ki, nəhayət bulmaqda olan 1918-ci il, Azərbaycan tarixində yeni, parlaq bir dövr açsın və Azərbaycan müstəqil ümumrusiya ailəsinə, Rusiya Qoşma [Federativ] Cümhuruna bərabər qiymət və bərabər hüquqa malik bir üzv kimi daxil olsun.

Ruslar nümayəndəsi Vinqradovun nitqi:

Azərbaycan Məclisi-Milli əzası [üzvü] əfəndilər!

Qafqaziya Slav-Rus Cəmiyyəti əl-ümdə slavyan, xüsusən rus vətən-

daşlarının birləşdirilməsi məqsədini təqib, mədəni-maarif əsaslarına xidmət edərək bizi Azərbaycan Parlamanına göndərmişdir ki, hər şeydən əvvəl Parlamanda ayrılmaz Rusiya ideyasını müdafiə edək və biz ümum rus əhalisi nümayəndəliyi iddiasında bulunmayaraq ancaq Slav-Rus Cəmiyyəti və onun ətrafına toplaşmış təşkilatın mənafeyini müdafiəçi sifəti ilə bila-fərqi-milliyət [millət fərqi olmadan] ümum Azərbaycan əhalisi ilə birgə və dostanə bir surətdə işləməyə gəldik.

Böyük dövlətlərin müdhiş müharibəsi Müttəfiq dövlətlərin qələbəsi ilə xitampəzir oldu [sona çatdı]. Cahan millətləri tərəfindən şadlıqla qarşılanan qalibyyət gurultusu ilə bərabər, daha artıq şadlıqla istiqbal edilən [qarşılanan] millətlərin ehyası [canlanması], hüriyyəti və təyini-müqəddərat hüququ əsası araya gəldi. Hələ bu yaxınlarda alçaq hissələri alovlandırıcı şüarlar namı ilə vətən namusunu kəndi mənafeyinə satanlar tərəfindən təhqir edilmiş, ayaqlar altına salınmış olan Rusiya millətləri hərəkətə gəldilər. Bolşevizmin bütün mədəni və ziyalı əsasları dağıdan qudurmuş keyfəmayəşası [özbaşınalığı] Bakıda da ümum xislətlərini təzahür etdirmək təşəbbüsündə bulundu. Fəqət böyük taleh, məsələni başqa dürlü həll etdi. Bakıda bolşevizm sındırıldı. Bolşevizmin süqutu ilə əsayiş və müsəlimətin [əmin-amanlığın] təcidi [bərpa] və hərc-mərcin məhvini təhniyyət [təbrik]

etməyə bilmərik. İbtida [əvvəla], əsayiş və müsəlimət hərisi olan vətəndaş kimi təbrik edirik. Rəşid müttəfiqlərimizin qələbəsinə və hüquq və ədalətin müzəffəriyyətinə inanan rus milləti, türklərin Azərbaycanı işğalını biz müvəqqət bir şey hesab edirdik. Siyasi hadisənin qara buludları arasından Müttəfiqlərin qələbəsi nurunu görür, Fransa və Belçika və Beynənnəhreyndən zəfər tələbinin səsinə eşidirdik. Müttəfiqlər müzəffəriyyətini gözləyirdik.

İmanımız bizə nicat verdi. Almaniyadan ayrılmış Türkiyə və üzü üstündə düşmüş Almaniyaya fəvqəladə bir sürətlə Rusiya ərazisini təxliyəyə başladılar. İlk üç il zərfində Cahan müharibəsinin bütün ağırlığını omuzunda çəkmiş olan Rusiyaya qarşı borcuna sadıq qalan Müttəfiq dövlətlər, Rusiya ərazisinə gəldikdə Rusiyanı 1914 sənəsi hüdudu dairəsində – Lehistandan başqa – təcidi [bərpa etməyə] əzm etmiş olduqlarını bütün cahana elam etdilər [bildirdilər]. Bununla bərabər, millətlərin kəndi müqəddəratını kəndiləri həll etmək haqqına malik olduqlarını da təbşir etdilər [muştuluqladılar].

Slav-Rus Cəmiyyəti xırda millətlərin həyat və fəaliyyətinin əsasını təşkil etməli olan bu hüququ təhniyyət [təbrik] edir və millətlər[i] idarə edən məhafil [dairələr] demokrasi proqram[i] üzərinə çalışsalar, məzkur [deyilən] hüququn qövldən feilə [sözdən işə] gətirilməsinə var qüvvəsi ilə kömək edəcəkdir.

Buna müvafiq olaraq Slav-Rus Cəmiyyəti və onun Azərbaycan Parlamanındaki vəkilləri burada məzbur [yuxarıda adı çəkilmiş] proqramla çalışan hər bir hökumətinə müzahirət [köməklik] göstərəcəklərdir. Böylə bir hökumətin ən birinci vəzifəsi hərc-mərçi rəflə [aradan qaldırmaqla], nizam və asayışı bərpa etməyə çalışmaqdır.

Hökumət, xalq etimadına məzhər [nail], möhkəm bir sultaya malik olmalıdır. Biz biliriz ki, təəssübkeşlik zəhəri ilə zəhərlənməmiş və rus ruhu, rus mədəniyyətini qəbul etmiş Rusiya millətləri kəndi səadətləri üçün özlərini Rusiyadan ayırmaz və ayıra bilməzlər və biz biliriz ki, xırda millətlər özgülərə meyli-siyasi göstərməkdən naşi [ötrü] deyil, bolşevik Rusiya əhvali-ruhiyyəsi ilə kəndi əhvali-ruhiyyələri arasındakı əmiq [dərin], əsasi [əsaslı] fərqlərdən dolayı Rusiyadan ayrıldılar. Onlar, qırmızı dəhşət saçan, ziyalıları məhv edən, milli mədəniyyət və dinləri ayaqlar altına salan bolşeviklərə qoşula bilməzdilər və qoşulmalı idilər. Haqq və asayiş əsasına sadıq olan bu millətlər Rusiyanın tələtümə gəlmiş ehtirasati-siyasiyyə [siyasi ehtiraslar] dənizində adi həyat adaları təşkil etdilər və kəndi vətənlərində yer tapmayan rus ziyalıları bu adalarda sığınacaq tapdılar.

İstibdad zəncirinin ziyalılar tərəfindən qırılmasına, böyük Rusiya millətlərinin onlar tərəfindən azad edilməsinə baxmayaraq, vətənlərində təqib olunan ziyalılar Azərbaycan ərazisində

rahat bir sığınacaq buldular. Burasını da qeyd etməyə bilmərik ki, vətəndə yoldan azmış oğullar əli ilə dağıdılan xristian və rus kilsələri Azərbaycanda əvvəlki kimi möhtəşəm və salim bir surətdə qaldı. Biz kiçik millətlərin təyini-müqəddərat hüququnu etiraf etdiyimizi bildirdiyimizdən, məntiqcə borcluyuz Ümumrusiya Məclisi-Müəssisani tərəfindən Rusiya tərz-i idarəsinin təyini və Müttəfiqlər tərəfindən təsdiqinədək Azərbaycanda məhəlli [yerli] millətlər tərəfindən hökuməti-məhəlliyyə [yerli hökumət] təsis və təşkili ixtiyarını da qəbul və təsdiq etməliyiz.

Milli Şuraya daxil olmaqla biz, Slav-Rus Cəmiyyəti bayrağını uca qaldırıb, xüsusən bila-fərqi-millətü-məzhəb [millət və din fərqi olmadan] hamı qaçqınların mənafeyini mühafizə edəcəyiz. Azərbaycan dairəsində anarşi olduğu zaman qaçqınlar tərəfindən tərk edilən yerlər və kəndlər bizim fikrimizcə azad buraxılıb, qaçqınlar qayıtdıqdan sonra onlara vagüzar edilməlidir [tapşırılmalıdır]. Bununla bərabər, bərbad bir hala düşmüş xozyaystva [təsərrüfat] işlərini bərpa etmək üçün həqiqi və ciddi tədbirlər ittixaz edilməlidir [tədbirlər görülməlidir].

Slav-Rus Cəmiyyəti, rus qaçqınlarının öz yerlərinə övdət etmələri [qayıtmaları] üçün bacardığı tədbirlər görəcəkdir. Qaçqınlar işinin düzəlməsinə kifayətlənməyib və torpaq məsələsinin həllini bizim torpağımızın tək bir sahibi olan Məclisi-Müəssisana burax-

maqla, biz hökumət fəaliyyətinin torpaqsız və torpağı az olan kəndlilərin torpaqdan təmin edilmələrinə döndərilməsinə çalışacağıq. Əhalinin ziraət və fəllahət [kənd təsərrüfatı və kənd təsərrüfatı sənayesi] ehtiyaclarını və ələləmum sənəət [sənaye] işlərini müdafiə edəcəyik.

Sənəətin genişlənməsi üçün hökumət gərək məsai [əmək] mühafizəsi əsasında fəhlə qanunlarını həyata tətbiq edib, qəbul və kənar edilmək [işə götürmə və işdən azad etmə] işlərini qaydaya salmaqla bərabər, həyat koalisiyasını təmin etsin.

Camaat qüvvəyi-istehsaliyyəsinin [istehsal gücünün] lazımı bir surətdə tərəqqi etməsi, ancaq onun mədəni yüksəkliyi şəratində olduğuna inanıb, biz öz fəaliyyətimiz əsasında ibtidai və ali məktəblər açılmasını qoymuşuq.

Mədəniyyət, millətin ruhani [mənavi] qüvvəsidir.

Biz ruhani qüvvə əsasında millətin məzhəbi tərəfindən qoyulmuş ruhani əsaslarına bilatərəddüd inanırıq. Buna görə də məzhəbi müdafiə və mühafizə edib, onu möhkəmləşdirməyə çalışmaqqla bərabər, onu xarab etmək arzusunda olanlarla mübarizədə bulunacağıq.

Müharibə öz qanlı dəhşətlərilə yüzlərcə dul arvad, yetim və zəhmət istedadını itirmiş şikəstlər küçəyə buraxmışdır. Bir çox məşəqqətlərə düçar olan rus zabitanı [zabitləri] dəxi küçələrdə qalmışdır. Bizim qəsdimiz bunların hamısına müavinət [yardım] etmək

olub, bu əsasi məqsədlərimizin Azərbaycan camaat şurasının köməkliliyi ilə vücuda gəlməsinə və bununla məmləkətin başqa millətləri ilə dostluğumuzun daha da möhkəm olacağı ümidini artırır.

Bu möhkəm imanla söylədiyimiz əsasları müqəddəs sanıb əziz və müəzzəm [əzəmətli] Rusiyanın təcdid [bərpa] edəcəyi ümidi ilə biz cürətli bir surətdə cavan Azərbaycanın Milli Şurası divarları arasında bizdən ötrü müqəddəs olan şüarı söyləyirik:

Yaşasın təcidi-hüquq edilmiş [hüququ bərpa edilmiş] slavlıq!

Yaşasın vahid və bölünməz Rusiya!

Yaşasın cavan, azad qardaşımız Azərbaycan!

Üçüncü iclas

Kanuni-əvvəlin [dekabrın] 15-i, saat birdə Həsən bəy Ağayevin sədarəti ilə açılır.

Məsaili-yövmiyyə [gündəlik məsələlər]:

1. Etibarnamə komissiyasının məruzəsi.

2. Tərtibat və ləvazim komissiyasının məruzəsi.

3. Heyəti-rüesaya [Rəyasət heyətinə] baş katib intixabı [seçilməsi].

4. Bədcə komissiyası intixabı.

5. Fəhlə işinə baxacaq komissiyon seçkisi.

Etibarnamə [mandat] komissiyası tərəfindən [Məhəmməd] Məhərrəmov məruzə oxuyur. Etibarnamələrdən ancaq bir neçəsi tamamilə təhqiq

edilməmiş [araşdırılmamış] və tədqiqə möhtac olduğundan, komisiya [təklif edir ki,] qəti surətdə təhqiqlənmiş və tamamilə qanuna müvafiq olan etibarnamələr təsdiqlənib, yerdə qalanları üçün möhlət verilsin. Etibarnaməsi təhqiqlənmiş olanlara səs haqqı ilə iştirakları məsələsi uzun mübahisəyə bəis olur. Nəhayət təklif qəbul olunur.

Bədəhu [sonra], Tərtibat və ləvazim komissiyası tərəfindən Kazımzadə Abbasqulu məruzə oxuyur. Onun da məruzəsi tamamilə qəbul olunaraq ancaq bayram bəxşisləri üçün təyin edilmiş olan 21 min manatın bəxşiş surəti ilə deyil, maaşların artırılması, yaxud xəstələnlərə maaş verilmək üzrə buraxılmaq şərti ilə qəbul olunur.

Nəhayət, Baş katib seçkisi məsələsinə keçilərək, ittifaqi-ara ilə [yekdilliklə] Əhməd Cövdət Pepinov katib seçilir.

İclasda, Parlaman əzasının [üzvlərinin] müəyyən bir xidmət dəxi qəbul etməsinin əsas etibarı ilə caiz olmaması məsələsi qalxaraq, digər iclasadək təxirə salınır. Bu məsələdən sonra iclas qapanaraq növbətdəki məsələlərin də müzakirəsi təxir edilir.

TƏƏSSÜRAT

Rus Məclisi-Məbusanı olan “Qosudarstvenni Duma”da heç vaxt eşitmədim ki, “inorodes” deyilən qeyri-rus və bunlardan bəxşis [xüsüsən] müsəl-

man məbusları nitq üçün kürsiyi-xitabətə çıxarkən, onu təbrik edib, əl çalsınlar.

Lakin biz qafqazlıyıq, mehmannəvazlıq [qonaqpərvərlik] bizim yaxşı ya fəna xasiyyətlərimizdən biridir. Odur ki, Parlamanımızda qeyri-müsəlman məbusları nitq söyləməyə çıxarkən, müsəlman əzaları onlara heç olmasa bir “Allah saxlasın” edib əl vurdular. Halbuki hələ məlum deyildi ki, bunlar bizim xeyrimizə danışacaqlardır, yoxsa zərərimizə.

Zatən, əziz dostumuz gürcülərin, həmdərdimiz polyakların, hörmətli almanların və aşnamız yəhudilərin məbuslarından zərərimizə danışılacaq sözlər gözləməyirdik. Bizi maraqlandıran Rus-Slavyan Cəmiyyəti məbusunun bəyannaməsi idi. Məbus Vinqradov cənabları həman bəyannaməni oxudu, Məclis diqqətlə qulaq asdı. Marağımıza toxunan yerlərinə də bir söz deyən olmadı. Həmin bəyannamənin xülasəsinin xülasəsinin xülasəsi budur:

– Vahid Rusiya və azad Azərbaycan!

Yəni, Rusiya dövləti əvvəlki kimi öz yerində qalsın və Azərbaycan da azad olsun. Bu mətləb – ki adına “nazik” demək layıqdır – bir çoxlarını fikir dəryasına qərq edir. Necə ola bilər ki, Rusiya dövləti əvvəlki yerində qalsın və Azərbaycan da azad olsun?

Əgər Rusiya dövləti əvvəlki yerində qalsa, Azərbaycan azad olmaz. Əgər Azərbaycan azad olsa, Rusiya dövləti

əvvəlki yerində qalmaz.

Həqiqət, bu bir müəmmadır!

Mən zənn edirdim ki, “Vahid Rusiya və azad Azərbaycan” şüarı bu gün bir para sosialistlərin Rusiyada “federativ” bir cümhuriyyət yapmaq arzusuna işarədir ki, bir vaxt “Müsavat” firqəsi dəxi bu arzuda olub, türklük ittihadına [birliyinə] bu növlə bir yol açılar zənn edirdi. Lakin bu deyilmiş. Bəyannamədə Rus Federativ Cümhuriyyəti naminə heç bir işarə də yoxdur. O halda bəs bu müəmmanın açarı nerədə? Şübhəsiz ki “azad” sözündədir!

“Azad” sözü öylə bir “Allah bəndəsi” sözdür ki, dartsan dartılar, yığsan yığılar, açsan açılar, yumsan yumular.

Bizə “Vahid Rusiya və [azad] Azərbaycan” şüarı qərib və həтта məhal [mümkünsüz] görünür. Amma, Rus-Slavyan Cəmiyyətinə nə qərib görünür, nə də məhal. Çünki “azad” sözünü biz başqa mənada anlayırıq, onlar da özgə bir məzmununda. Odur ki, bizə çətin görünən şey onlara asan görünür.

“Hər halda biz vahid Rusiya qurmaq işlərinə heç bir vəchlə xələl yetirib mane olmaıq. Bu şərtlə ki, bu işdən bizim istiqlalıyyətimizə zərər dəyməsin.”

Bu sözləri Parlaman məclisinin zəbani-halı deyirdi.

.....

Əvvəlcə adını da dürüst yazı bil-məyən və İstanbula gedib bir il qalmaqla türk ədəbi lisanını və kitabətini [yazısını] mükəmməl deyiləcək surətdə

öyrənmək istedadı göstərməklə bizi heyrətdə qoyan doktor Qara bəy cənabları “İttihad” firqəsinin bəyannaməsini oxudu.

Qosudarstvenni Dumaların sağ cinahında oturan fraksiyaların bəyannamələri yadımdadır ki, təqribən bu məzmununda idi:

Milliyyət məsələsində – şovinizm,
Din məsələsində – təəssüb,
Kəndli məsələsində – qamçı,
Fəhlə məsələsində – yumruq,
Özgə millətlər məsələsində – ruslaşdırmaq,

Qonşular məsələsində – ədavət.

Amma bizim Parlamanın sağ cinahında yerləşən “İttihad” partiyası, bəyannaməsinə görə o qədər hərrəndiş [azad fikirli], o qədər azadi-dost [azadlıq sevər] və o qədər demokratikdir ki, “Duma”nın solunun solunda da oturmağa layiqdir.

“İttihad” fraksiyasının Parlamanımızın sağ tərəfinə meylü-məhəbbəti o dərəcədədir ki, doktor cənabları öz nitqini Məclisin sağ kürsüsündən deməkdə dəxi israr edib, sədr cənabları ilə də bir balaca mübahisəyə girdi.

Qarabəy cənabları fraksiyalarının vətən və millət yolunda nəyi və niyə müdafiə edəcəklərini bir-bir sayarkən, əzcümlə [o cümlədən] “möhtərəm Rusiya demokratiyasının əli ilə qazanılmış və bizə ehsan edilmiş qənimətlərdən” danışdı.

O gündən bəri fikirdəyəm ki, görə-sən o “qənimətlər” ki, möhtərəm rus demokratiyasından bizə “ehsan” edi-

libdir, hansı qənimətlərdir ki, bizim ondan xəbərimiz yoxdur?

Bəlkə bizim “ehsan” payımızı öz-gələr yeyibdirələr ki, bizə çatmayıbdır!

Mənim yaxşı yadımdadır ki, möhtərəm rus demokratiyasının əli ilə qazanılan “qənimətlər” hürriyyətlər idi və bu da yaxşı yadımdadır ki, o “qənimətlərdən” bizə nəinki “ehsan” etmədilər, hətta Nikolay zamanından bəri “dilənçi payı” olmaq üzrə əlimizdə qalan “qənimətləri” də geri almaq istədilər və burası da yadımdan çıxmayıbdır ki, (gərək doktorun da yadında olsun) ağzımızı açıb söz demək istədikdə möhtərəm rus demokratiyası naminə iş görən həriflər başımıza elə qapazlar salmağa başladı ki, yerimizi, yurdumuzu da qapaz vuranlara qoyub hərəmiz bir diyara qaçmağı səlah bildik [xilas bəndə gördük].

Sonrası hər kəsə məlumdur. Təkrara həcət yoxdur.

Ancaq bunu yetirmək istəyirəm ki, doğrudur, rus demokratiyası qan töküb, baş yarıb, rus istibdadından qənimətlər aldı. Biz dəxi qənimətlərdən payımıza düşən hissəni almaq üçün qan da tökdük, can da verdik, baş da yardıq. Böylə olan surətdə o “ehsan” hansı ehsandır, hansı “qəniməti” bizə “ehsan” verdi?

Qənimətdən məqsəd hürriyyət isə, haqq isə biz ona malik olmaq üçün “ehsan” almadıq. Bəlkə, on minlərcə can qurban verdik, çaylarca qan axıtıldıq!

Ola bilər ki, “bizə ehsan edildi” ki-

mi təbirlərdən bir para safdərünlər [sədələvhlər] xoşlana bilər. Lakin, dəyərmi ki, bir taqım adamların xoşlanmaq xətirəsi üçün şəhidi-hürriyyət olanlarımızın ruhunu incidək? Məncə dəyməz!

Üzeyir

BAKIDA XALQ MƏKTƏBİ MÜDİRLƏRİNİN YIĞINCAĞI

- 1 -

İki gündür ki, Azərbaycan camaat məktəblərinin müdirləri Maarif Nəzərəti dəvəti ilə Bakıya yığılıb, məkatib [məktəblər] məsələləri müzakirəsi ilə məşğuldurlar. Bu, bir ağır vəzifədir. Çünki məktəblərimizin halı çox pərişan olduğu üçün də, müalicəyə möhtac bir çox dərdləri vardır. Məhəllimüzakirəyə qoyulacaq [müzakirəyə çıxarılacaq] o qədər məsələlər vardır ki, yığıncağın müddəti tamamilə bir il də çəksə, bunların öhdəsindən gələ bilməz. Lakin bu məsələlərin əsas və təməli, zənnimcə, üsuli-təlim və tədris dairələrindən gərək olsun. (Yığıncağın şüglü [iş] və proqramı barəsində qəzetlərdə hələ bir şey görülmədi.)

Rus məktəblərində üsuli-təlim və tədris məsələləri çoxdan həll olunmuş və tərtibə düşmüş işlərdən sayıldığı halda, bu gün Azərbaycan məktəblərinin yenidən və ətraflıca bir surətdə tədqiq və təhqiq tərifi [üsulu] ilə müzakirəyə və həllə ehtiyacı vardır. İştə,

təlim və tədris işlərinə əl vurularsa, bundan qabaq “dil və yazı” müşkülətinə düşər olması bədihidir [aydındır].

Bu gün Azərbaycanda işlənən türk lisanının şərq şivəsi, təlimə yarar və əlverişli bir maddə olmadığını tamam elm əhlilərimiz bilirlər. Bu bəlaya bir Azərbaycan şivəsi deyil, tamam türkcələrimiz mübtəladır. Bu bəla, tarixi bir bəladır ki, babalarımızın qəflət və xətalərindən bu gün bizim başımıza gəlir!

Əhli-xibrənin [mütəxəssislərin] məlum olduğu üzrə türk lisanı “ahəng” adlı bir qanuna malikdir ki, həmin qanun heç bir dilə müyəssər deyil. Babalarımız dilimizə uyuşmayan bir çox ərəb və fars kəlmələrini, hətta bütün ibarələrini fövc-fövc [axın-axın] türkcəmizə dolduraraq, gözəlcə ahəng qanunumuzu da xırpaladılar. Zətən bugünkü türkcəni bilmək üçün türk, fars və ərəb sərf və nəhvlərinə [qrammatikalarını] dara olmaq [vaqif olmaq, bilmək] lazım gəlir. İştə, əsrimizdə öylə tayfa yoxdur ki, öz dilini öyrənmək üçün üç dilin qəvaidinə [qaydalarına] möhtac olsun.

İmdi bu dili təlim edən müəllimlərin halı mülahizə olunsun, çəkdiyi zəhmətlər nəzərə alınsın ki, biçarələr nə məşəqqətə düşər olmuşlar. Burada bir məsələ tövliid edir [meydana çıxır]: xalq məktəbləri müdirləri türkcəmizi islah etməyə müvəzzəfdirlərmi [borcludur-larmı]?

– Əlbəttə müvəzzəf deyildirlər. Zira, sair millətlər dillərini islah etmək

üçün əsrlərcə çalışmışlar, ədəbiyyat yaratmışlar. Dillərinə uyğun qanunları qəbul və uyğun olmayanları da rədd etmişlərdir. Türkcəmizi islah etmək üçün müdirlər yığınağına deyil, üləma [alimlər] və üdəba [ədəbiyyatçılar] ictimalarına ehtiyacımız vardır ki, həman türk aləminin hər cəhətindən dəvət olunmuş mütəxəssisləri ictima qurub, dilin islahı üçün proqram tər-tibi ilə çarələr arasınlar. İştə bu məsələ həll oluncaya qədər, müəllimlərimiz dil müşkülətinə qatlaşıb, ənvai-müsi-bətinə [müxtəlif çətinliklərinə] davam gətirməlidirlər.

Qərb və şərq türkcələrində bəzi islahat əmələ gəlmişdir. Hələlik bu islahata kifayət etməlidir. Lakin maarif dairələrimiz də bir qədər səy və kuşış etməlidir [çalışmalıdır] ki, gələcəkdə dil islahı üçün bir üləma və üdəba ictiması yapılsın.

Yazı məsələsinə gəldikdə; bunun müşküləti daha artıqdır. Ərəb hürufatı [hərfləri] türk dilinə heç də əlverişli deyil. Ərəb hürufatının bir çoxu (ص ط ظ ذ ث kimi) dilimizdə lazım olmadığı kimi, bəzi hürufatın da artırılmasına ehtiyacımız vardır.

Ələxüsus mətbəəçiliyə müğayir [zidd] hərəkələrin bu gün heç bir lüzumiyyəti yoxdur. Əlifba islahatı da yenə mütəxəssislər ictimalarında məhəllimüzakirəyə qoyulasıdır. Ya gərək əlifba tamam dəyişilsin, ya da bəzi hərflərin artması və əksilməsi ilə bərabər, imdiki əlifbamız türk dilinə uyğun bir hala salınsın. İmdiki əlifba kitabçala-

rımız bir qədər islah olunmuşlarsa da, yenə arzu olunacaq amaldan uzaqdırlar.

Bəs [deməli], dil və yazı müşkülətli hələ aramızda davam edəcəkdir. Müəllimlərimiz bu müşkülata qatlaşıb, islahatına qədər səbati-qədəm [dözüm, iradə] və mətanət göstərməlidirlər. Böylə olan surətdə dil və yazı məsələləri hələlik müdirlər yığıncağında məhəlli-müzakirəyə qoyulmayacaq, ancaq bunların təlim və tədrisinə dair ümumə fayda göstərəcək bir məruzə, ya bir layihə oxunmuş olarsa, bunun mətbuat vasitəsi ilə intişarı [yayılması] mənfəətdən xali [məhrum] deyildir.

Bugünkü məqaləm də möhtərəm müdirlərimizə üsuli-təlim və tərbiyəyə dair rəhbərlik, yol göstərməklik deyil, bəlkə buna dair bəzi şeylərin yadavərliyi [yada salınmasıdır]. Bu yadavərlikdən bəziləri əhli-xibrənin diqqətini cəlb edərsə, artıq məsud olaram. İştə, bu yadavərlikdən burada bir neçəsini söyləyəlim.

Qabaqca bunu iqrar etməliyəm ki, müəllimlərin əmri-maaşı [dolanacağı] təmin olmayınca, burada zikr olunaçaq təkliflərimin də heç biri başa gəlməyəcəkdir. Zira bu təkliflərin hüsulu müəllimlərdən asılıdır. Müəllimlərin güzəranı ağır keçərsə, ya müəllimliyi atıb ayrı bir sənət dalınca gedər, ya da müəllimliklə bərabər sair bir məşğuliyyət aramağa məcbur olar. Bunların hansı olur-olsun, məktəbin tənəzzülünə baidir. Birinci ittifaqda [halda] da məktəblərimiz müəllimsiz qalar. İkinci

ittifaqda da, yəni müəllim vaxtını başqa işlərə sərf edərsə, məktəb tənəzzül tapıb axırda qapanar.

Köhnə rus hökumətinin müəllimlərə az məvacib təyininin siyasi bir cəhəti var idi ki, layiq və qabil müəllimlər məvacibin azlığına görə müəllimlikdən fərar etsinlər, ta ki, avam camaatla bunların əlaqəsi kəsilsin. Odur ki, qabiliyyətli müəllimlər kənddən şəhərə qaçırdılar. Qabiliyyətsizləri isə az məvaciblə kənddə məşğul olmağa məcbur olurdular. İştə, qabiliyyətli müəllimləri kənddən kənar etməklə avam camaatın gözü pərdəli və avam yaşaması davam edirdi.

Bu gün öylə mənhus siyasətlərə daha ehtiyac qalmamışdır. Bundan sonra bərəks [əksinə] çalışmalıdır ki, zəkavət və qabiliyyət sahibləri daha kəndə gedib avam camaatımızı, sairələrin avamından daha geri qalmış camaatımızı, ayılsınlar, nurlandırsınlar; sairələrin də mənzilinə [səviyyəsinə] çatdırsınlar.

İştə, bu nöqtəyi-nəzərlə müdirlərə qabil müəllimlər lazımsa, onların birinci tələbləri məvaciblərin artması gərək olsun. Müəllimlərin əmri-maaşı təmin olunarsa, məsuliyyətləri də o dərəcədə artıq olacaqdır. Ondan sonra kəndə getmək arzusunda bulunan həvəslilərimiz də az olmaz. Bu birinci məsələ.

Keçək o biri məsələlərə!

Təcrübə bunu göstərir ki, şəhərlərdən uzaq və dəmiryollarından kənar kəndlərdəki müəllimlər qəzetə, jurnal,

teatro və kitabxana və sair ülum [elm] və maarif vəsilələrindən [vasitələrindən] məhrum qaldıqları üçün mühitə qaplanıb, müruri-zaman ilə [vaxt keçdikcə] avamlaşırırlar, aldıkları məlumatın üstünə gəlmədiyi üçün yavaş-yavaş unudurlar. Fəaliyyət korşalır və axırda da həvəs və zövq tərək olub gedir. Bunun nəticəsi tutivari [tutuquşuvari] bir müəllimlik ki, avtomat makinası kimi tutduğunu, qıldığını bilməz bir sənətkar...

Məlumdur ki, böylə müəllimin olmağından olmamağı yaxşıdır.

Lakin, bu müəllimi böylə hala salan yenə köhnə hökumət idi. 32 manat məvacib təyini ilə biçərə müəllimi hər elmi və fənni məşğələlərdən məhrum buraxırdı. Qəzetə yox, kitab yox, jurnal yox və bu az məvacibə biçərə nə yap-sın?

Bu gün həmin köhnə hökumətin məsləyinə Azərbaycan Hökuməti də peyrəvi olarsa [onun ardınca gedərsə], vay bizim kənd məktəblərimizin halına.

Yuxarıda zikr etdiyim elmi məşğələlər yalnız qəzetə və jurnallardan ibarət olmayıb, bunun bir çox faydalı cəhətləri vardır ki, səyahət etmək, əksəndazlıq [fotoqrafiq], zənbil hörmək, üzgüçülük və sənayeyi-nəfisə [incəsənət] kimi əqsamı [şöbələri, növləri] hədsiz və hesabsızdır. Bunların hangisi qəbul və hangisini rədd etməliyiz?

Fərhad Ağazadə

MÖVLUDİ-HƏZRƏTİ-FƏXRİ-KAINAT MÜNƏSİBƏTİLƏ

Dünyaya qoydu çün qədəmin fəxri-kainat
Aləm dəyişdi, başladı ən təzə bir həyat.
Rüx göstərib sipahi-ülum eylədi qiyam,
Sultani-cəhl şəşdəri-heyrətdə qaldı mat.
Bir xalığın vücudu sübut oldu aləmə,
Tərək oldu bütələr, əskiləşib cümlə Üzzü Lat.
Dəryayi-cəhlü zülmədə məğruq ikən həman
Kəşti-şikəstəgana əsib şürteyi-nicat
Az bir zamanda qapladı afaqı nuri-həqq
Ey nuri-həqq, zati-ilaha olan sifət.
Ya şahi-ənbiya, edəməm vəsf halını,
Naqis nə tövr şərhd edə bilsin kamalını?!

Ya eyyühər-rəsul, əya miri-ətqiya,
Ya eyyühən-nəbiyy və ya xətm-i-ənbiya,
Təkvini-kainata vücudun olub səbəb,
Şəmsi-şümüsi-aləmə nurun verib ziya.
Əlbəttə sənsən Adəmə “Əsma”nı öyrədən
Ey alim, ey müəllimi-qanuni-kibriya!
Gər olmasaydı zati-şərifin bəşər-ara
Olmazdı sidqü mərifəti rəfəti həya
Şanında bizcə hər nə yazılsa ziyadədir,
“Lövlək” qövl-i-Həqqi kifayət deyilməyi ya?
Ya şahi-ənbiya, edəməm vəsf halını
Naqis nə tövr şərhd edə bilsin kamalını?!

Şər'i-şərifin ilə əya ayəti-mübin
Can ayrı, dil bir oldu zamanında müslimin.
Sidqü vəfa, şücaət ilə oldu həmcəlis
Mehri-məhəbbət ilə dolub qəlbi-möhtədin
Hübbül-vətən nə olduğunu cümlə dərk edib,
Nəqqəşvar nəqş qılıb etdi nəqqəsin.
Eyvani-bür-ci-rüf'əti-islama ol səbəb
Heç bir kəmənd ilişmədi, hər atdı müşrikin.
Ya şahi-ənbiya, edəməm vəsf halını,
Naqis nə tövr şərhd edə bilsin kamalını?!

Sənsən ümidimiz bizim, ey şahı-tacdar,
 Qoyma qalaq bu gündə, belə xar, dilfigar
 Tufani-bəhri-qəmdə üzür nurdan həyat,
 Gəl bir xilas qıl bizi, ey Nuhi-namdar
 Şər'i-şərifə baxmayaraq etdik infikak
 Oldur ki, oldu çeşmimizə tirə ruzigar.
 Dəsti-təyyüd ilə müəyyəd qıl ümmətin
 Ver cami-elm, rəf' ola bu nəş'eyi-xumar.
 Bədri, çağır haraya o dəryayı-rəhməti
 Tök əşki-xunfəşanı üzə, ağla zar-zar.
 Ya şahı-ənbiya, edəməm vəsf halını
 Naqis nə tövr şərh edə bilsin kamalını?!

14.12.34, *Keşlə*
Seyidzadə Bədrəddin

TELEQRAF XƏBƏRLƏRİ

Gürcü Teleqraf Acentəliyindən

Kanuni-əvvəlin [dekabrın] 8-də Voronejdən xəbər verirlər ki, kəşfiyyat xəbərlərinə görə cənub cəbhəsinin kəzak ağqvardiya dəstələri Baş komandanı Nikolay Nikolayeviçdir. Onun ərkani-hərbi [qərargahı] Kantemirov-kadadır. Şayiata [şayiələrə] görə, bu yaxın zamanda Denikin əsgərlərinin birinci dəstəsi gözlənilir.

Ukraynada

- Kanuni-əvvəlin [yanvarın] 9-da Moskvadan teleqraf edirlər ki, Xarkov əhvalı xeyli ciddidir. Məhəlli [yerli] bolşeviklər, alman məmurları tərəfindən bilamümaniyət [maneəsiz] şiddətli və aşkar bir surətdə təşkilat yarmaqdadırlar. Xarkovda bolşeviklər qəzetə nəşr edirlər. Bolşeviklər firqəsinə aş-

karə bir surətdə daxil olurlar. Alman əsgərləri təcili surətdə hər bir şeylərini satıb getməyə hazırlaşırlar.

- Kanuni-əvvəlin 8-də Karnakondan teleqraf edirlər ki, "Tayms" qəzetəsinin Paris müxabirinin verdiyi məlumata görə, sülh əqd edilməsi [bağlanması] üçün üç cərəyan vardır. Birincisi konfransdır ki, kanuni-əvvəlin axırlarında işlərini qurtaracaqdır. Mart və ya nisan [aprel] aylarında hamı müttəfiq məmləkətlərin ümumi Sülh Konfransı başlanacaqdır. Bunlardan sonra da, Müttəfiq və həmçinin düşmən dövlətlərin ümumi konqresi vəqə olacaqdır [baş tutacaqdır].

VÜKƏLA ŞURASINDA [NAZİRLƏR KABİNETİNDƏ]

Kanuni-əvvəlin [dekabrın] 12-də

Vükəla Şurası Sədri həzrətlərinin Müttəfiqlərə neft vermək barəsindəki məruzəsindən sonra qət edilmişdir ki:

Ticarət və Sənaye Nəzarətinə Müttəfiqlərin neft barəsindəki təkliflərini qəbul ilə lazımi tədabir ittixaz etməsi [tədbirlər görməsi] tapşırılsın. Neft, dövletə məxsus ehtiyatdan veriləcəkdir. Neftin hesabını Maliyyə, Ticarət və Sənaye Nəzarəti nümayəndələri, Neftçilər İttifaqı və Müttəfiqlər komandası nümayəndələrindən mütəşəkkil bir heyət saxlamalıdır. Fövqdə məzkur [yuxarıda deyilən] komisionun təşkili Ticarət və Sənaye naziri həzrətlərinə mühəvvəl edilməlidir [tapşırılmalıdır].

13 kanuni-əvvəl

Türük və Məabir [Nəqliyyat və Rabitə] naziri həzrətlərinin dəmiryolları xidmətçiləri üçün ərzaq almaqdan ötrü para təxsis [ayrılması] barəsindəki məruzəsindən sonra qət edilmişdir ki, Ərzaq Nəzarətinə müraciətən Azərbaycan dəmiryolları xidmətçilərinə ərzaq almaq üçün Türük və Məabir Nəzarətinə bir milyon manat borc verilməsi tapşırılsın.

Post və Teleqraf naziri həzrətlərinin məruzəsinə görə, Ərzaq Nəzarətinə müraciətən post və teleqraf xidmətçilərinə ərzaq almaq və ərzaq təşkilatı yapmaq üçün 100 min rublə borc pul təxsis edilməsi tapşırılsın.

nuni-əvvəl [dekabrın] 12-də general Tomsona təqdim olunmuşlar. Tomson bunlara təşəkkür izhar etməklə, ölkələrində asayışı xələdar etməməyi təkliflə və ricalarını əmələ gətirməyi vəd etmişdir.

Demokratlar müşavirəsində

Eşitdiyimizə görə, Rusiyada mərkəzi, möhkəm və qəvi [güclü] bir sulta [hakimiyyət] təcdidinə [bərpaşadək] Azərbaycan istiqlalının etirafı [tanınması] və müştərək hökumət təşkilatı yolunda müsəlman demokrasi firqə və cərəyanları ilə əcnəbi demokrasi firqələri miyanında [arasında] bir uzlaşma [razılışma] hasil olmuşdur. Təfsilatını gələcək nömrəmizdə verəcəyiz.

DAĞISTANLILAR CÜMHURİYYƏTİNDƏ

Kazaklarla dağistanlılar etilafı

* Kazaklarla Dağistanlılar Hökuməti miyanında [arasında] etilaf [razılıq] əmələ gəlmişdir. İşbu etilafa görə, Tersk nahiyə kazakları ilə kəndçilər, Dağistanlılar İttifaqına daxil olaraq hərbi qüvvələrini birləşdirir.

* Bu günlərdə Dağistanlılar Cümhuriyyətinin yeni Kabinəsi təşkil edilmişdir. Buraya kazak və Tersk nahiyə kəndçiləri də daxil olacaqlar. Böyləklə Kazak Kəndçilər Hökuməti ləğv edilərək, muxtariyyətli Kazak və Kəndçilər Şurası qalacaqdır.

* Dağistan xalqları osetin, kabardin, inquş və çeçen nümayəndələri ka-

BAKI XƏBƏRLƏRİ

Türk texnikləri

Kanuni-əvvəl [dekabrın] 16-da Mövludi-nəbi münasibətilə Bakı Sənaye məktəbində oxuyan və bitirmiş türk texnikləri ictimaya [yığıncağa] dəvət olunurlar.

Sibirya heyətinin Bakıya vürudu [gəlişi]

Kanuni-əvvəl 15-də, səhər vaxtı Quryevdən “Arqo” nam [adlı] vaporla beş nəfərdən mürəkkəb [ibarət] Sibirya heyəti Bakıya varid olmuşdur [gəlmişdir]. Heyətlə bərabər İran konsulu da varid olmuşdur. Quryevdən gəlmiş “Arqo” nam vapor komandasının mə-

lumatına görə, Quryevin əhvalı fəna deyildir. Bakıdan göndərilmiş ləvazimati-hərbiyyə ilə oranı mühafizə etmək mümkün olacaqdır. Ərzaq orada boldur. Buğda ununun putu 60 rublədir. Qoyun ətinin girvənkəsi bir rublə 50 qəpikdir. Rusiyada böyük ehtiyac hiss edilir.

İanə təqsimi [bölünməsi]

Parlamanımız açılması münasibətilə Qulaməli Əsgərzadə tərəfindən müsəlman yoxsul balalarına paylanmaq üzrə idarəməyə verilmiş 1000 manat pul, Ünas Cəmiyyəti-Xeyriyyə [Qadın Xeyriyyə Cəmiyyəti] rəisəsi Liza xanım Muxtarova cənablarına təhvil verildi. Bu pul Liza xanım hüsurunda müəllimlərimiz tərəfindən böylə təqsim edildi: 4-cü ünəs məktəbində fəqir və yoxsul Kazan türk balaları çox olduğuna görə o məktəbə 500, 1-ci rus-müsəlman ünəs məktəbinə 300, 3-cü ünəs şəhər məktəbinə 150, darüleytam [yetimxana] balalarına kitab, dəftər almaq üçün dəxi 50 manat. Allah ianə verənin köməyi olsun.

* Bu il Ünas Cəmiyyəti-Xeyriyyəsi [Qadın Xeyriyyə Cəmiyyəti] binasında (Muxtarovun Persidskidəki evi) Müsəlman Ünas sənət məktəbi açılacaqdır. Məktəbə girmək istəyənlər ərizələrini indidən aparıb Liza xanım Muxtarova cənabları adına verməlidirlər. Adres: Kamenistaya nömrə 148, yuxarı qat.

* Tibbiyyə və Sihhiyyə şöbəsi əhaliyə elam edir [bildirir] ki, kanuni-əvvə-

lin [dekabrın] 17-dən etibarən səpmə yatalaq xəstəliyinə mübtəla olanları 19-cu xəstəxanaya aparmaqdan ötrü təthirat mövqifində bir fayton verilmişdir. Tələbat [tələblər, müraciətlər] növbə ilə əmələ gətiriləcəkdir. Xəstənin naxoşluğunu doktor təhqiq edib vəsiqə verməlidir ki, işbu vəsiqə üzrə mövqifdən (telefon nömrə: 6-34) fayton istənilsin. Yaxın günlərdə işbu məqsədlə başqa bir fayton, iki dənə də araba təyin ediləcəkdir.

* Tazəşəhər post və teleqraf kantonunun məlumatına görə, mavərayibəhri-Xəzərə fəqət [sadəcə] Bayraməli və Kuşka mövqifinədək [stansiyasınadək] teleqram qəbul edilir. Türkiyə ilə əlaqə başlanmamışdır.

Ərzaq işləri

* Kanuni-əvvəlın [dekabrın] 14-də dəmiryol ilə Bakıya daxil olan ərzaq:

Buğda 9504 put;

Un 278 put;

Kartof 1007 put;

Arpa 8671 put;

Saman 488 put;

Odun 750 put.

* Ərzaq Nəzarəti İrandan ərzaq və qeyri mal alacağı barəsində Maliyyə Nəzarətinə yazıb həman alver üçün nə miqdarda İran sikkəsi Maliyyə Nəzarəti buraxa biləcəyini Nəzarətə xəbər verməsini xahiş edir.

* Ərzaq Nəzarəti Mənzil və Ərzaq şöbəsi müdiriyyəti vəkilinə yazıb, hamı ərzaq işləri və idarələri Ərzaq Nəzarəti ixtiyarına keçməsinə xəbər verir

və əlavə edir ki, donluq almamış uyezd vəkilləri və idarələri Ərzaq Nəzarəti məbləğindən alacaqdır. Artıq maaş almayan məmurlar Bakıda olduqları halda Bakı qərarı ilə, Gəncəyə köçdükləri halda Gəncə qərarı ilə artıq maaş alacaqlar. Hər bir qulluq işlərində Ərzaq Nəzarəti ilə əlaqədə olunmalıdır.

* Bakı Müsəlman Ünas cəmiyyətinə bir put qənd və iki girvənkə çay buraxılması barəsində Ərzaq Nəzarəti Şəhər Ərzaq İdarəsinə yazıb xahiş edir ki, həmin ərzaq verilsin.

* Şəhər Ərzaq İdarəsi Ərzaq Nəzarəti ixtiyarına təhvil verilməsinə əlavə olaraq, həmin idarədə qulluq edənlərin siyahısı və nə qulluqda olduqlarını, neçə məvacib aldıqları barəsində Nəzarət həmin idarəyə yazıb məlumat istəyir.

* “Qafqaz və Merkuri” və “Vostoçnoye Obşestvo” paroxod cəmiyyətlərinin anbarlarında və körpülərində olan mallar kimin olduğu, nə olduğu və nə qədər olduğunu yazıb Ərzaq Nəzarətinə məlum etmələrini Nəzarət həmin cəmiyyətlərdən xahiş edir və əlavə edir ki, o mallar hamısı qayda ilə dəstə-dəstə yığılsın.

Eydi-mövlud [Mövlud bayramı]

Bakı müsəlman ruhani “Səadət” idarəsi Həzrəti Məhəmməd səlləlləhuəleyhin eydi-mövludu münasibətilə düşənbə [bazar ertəsi] günü kanuni-əvvəl [dekabrın] 16-sında (rəbiüləvvəl ayının 12-si) saat 12 radələrində Azərbaycan Parlamanının salonunda cəsn bərpa edəcəkdir [yığıncaq təşkil edəcəkdir]. Mərhəmətli zəvatdan

[şəxslərdən] “Səadət” mədrəsəsi nəfinə [xeyrinə] ianələr qəbul olunacaqdır.

Xüsusi dəvətnamələr olmadığından, ümum camaatın təşrif gətirməsi rica olunur.

“Səadət” idarəsi
2605

Mövludi-nəbi münasibətilə

Operetta

Axşam tamaşası

Azərbaycan Hökuməti Teatrosunda
Zülfüqar bəy və Üzeyir bəy Hacıbəyli
Qardaşlarının müdiriyyəti

Düşənbə [bazar ertəsi] günü rəbiüləvvəl
ayının 12-sində (dekabrın 16-sında)
1337-1918 ildə

Mövludi-nəbi münasibətilə
bu mövsümdə birinci dəfə olaraq
mütəntən [təntənəli] bir surətdə
mövqeyi-tamaşaya qoyulacaqdır

Zülfüqar bəy Hacıbəylinin
yazmış olduğu məşhur

“Evliyən subay”

operettası.

Kərbəlayı Hacınin rolunun ifa edəcəkdir
Müdiriyyətin mahir və müqtədər aktyoru
məşhur komik Hacığa Abbasov.
İştirak edirlər: Anaplı, Darablı, Məğfurə
xanım, Yeva xanım, Mina xanım və
qeyriləri.

Böyük şərqi musiqi dəstəsi orkestri
Zülfüqar bəyin təhti-idarəsində
[idarəsi altında].

Biletlər teatrın kassasında satılmaqdadır.

Tamaşa başlanacaqdır
axşam saat 8-in yarısında.

Dirijor: Zülfüqar bəy Hacıbəyli.

Rejissor: Hüseyin Ərəbli.

Məsul: Xəlil Hüseyinzadə.

Müdür: Üzeyir Hacıbəyli.

735

Mərkəzi Ərzaq Bürosu

Ümum əhaliyə elan edir ki, “Samopomoş” müstəhlik cəmiyyətinin aşağıdakı dükanlarından girvənkəsi 3 manatdan çörək satılacaqdır:

1-nci dükən: Balaxanski küçədə göyerti bazarında;

2-nci dükən: Zavağzal tərəfində;

4-ncü nömrə dükən: Bayılda;

5-nci nömrə dükən: Persidski küçədə Tserkovninin küncündə;

6-ncı nömrə dükən: Malakan kəndində;

8-nci nömrə dükən: Telefonni küçədə;

12-nci nömrə dükən: Telefonni küçədə;

11-nci nömrə dükən: Belı qorodda.

2606

Xalq Səhiyyəsi naziri həzrətlərinin əmrinə mütabiq ümum aptek mağazası sahıblərinə elan olunur ki, bunlar bu il 31 dekabr 1918 tarixinə kimi Tibbiyyə və Sihhiyyə şöbəsinə aşağıdakı məlumatı pişnihad [təqdim] etməlidirlər.

1) Mağazanın sahibi, müdiri və mağazada işləyən əşxas [şəxslər] barəsində və bunların dərəcəyi-elmini.

2) Nə vaxt və kimin müsaidəsi ilə mağaza açılmışdır.

3) Mağazanın məkanı.

4) Zəhərli və tünd ədəvat ilə alver etməyə icazə varmı?

Tibbiyyə və Sihhiyyə Şöbəsi müdiri:

İ. Punko

b/22 3 – 2

Müdür və baş mühərrir:
Ceyhun bəy Hacıbəyli

QEYD VƏ ŞƏRHLƏR

Azad bayram

səh. 276. “...martınovlar...”: Bakının Bələdiyyə sədri olmuş Pyotr Martinov nəzərdə tutulur.

Azərbaycan

Məclisi-Məbusanında

səh. 281. “...məzkur hüququn qövldən feilə [sözdən işə] gətirilməsinə...”: qəzetdə “qövldən feilə” yerinə səhvən “qüvvədən feilə” getmişdir.

Bakıda xalq məktəbi

müdirlərinin yığıncağı

səh. 287. “hərəkət”: ərəb əlifbasında hərflərin altına və üstünə əlavə edilən işarələr.

Mövludi-Həzrəti-Fəxri-Kainat

münasibətilə

səh. 289. “Tərk oldu bütlər, əskiləşib cümlə Üzzü Lat”: Üzz (Üzza) və Lat cahiliyyə dövründə ərəblərin ən məşhur bütləri arasında yer tutmuşdur.

“«Lövlak» qövli-Həqqi kifayət deyilmi ya?»: “Həqqin, yəni Allahın kəlamı olan «Lövlak» sözü kifayət deyilmi?” Burada hədisi-qüdsiyə işarə edilmişdir. Hədisi-qüdsi, “Quran” xaricində Peyğəmbərin Allahla istinadən söylədiyi sözlərə deyilir. Belə hədislərdən birinə görə, Allah Peyğəmbərə “Lövlakə lövlak ləma xələqtül-əflak”, yəni “Sən olmasaydın kainatı yaratmazdım” buyurmuşdur.

“Hübbül-vətən nə olduğunu cümlə dərk edib”: “Hübbül-vətən” sözünün mənası “vətəni sevmək”, “vətən məhəbbəti” deməkdir. Burada Peyğəmbərin “Hübbül-vətən min-əl-iman” (“Vətəni sevmək imandandır”) hədisi-şərifinə işarə edilir.

səh. 290. “14.12.34”: Burada il, rumi təqvimlə göstərilmişdir; 14 dekabr 1918-ci ilə uyğundur.

**“Mövludi-Həzrəti-Fəxri-Kainat”
şeyri (289-290) üçün lügət:**

rüh: üz
sipahi-ülum: elm ordusu
qiyam: qalxma; dikəlmə
sultani-cəhl: cəhalət sultanı
şəşdəri-heyərət: “heyrətin altı qapısı”;
məc. “heyrətamiz işlərlə dolu dünya”
dəryayi-cəhlü zülm: cəhalət və zülm
dənizi
məğruq: qərq olmuş
kəşt-i-şikəstəgan: gəmissi sınımlar
şütreyi-nicat: gəmi üçün əlverişli istiqamətdə əsən qurtuluş küləyi
sifat: sifətlər; keyfiyyətlər
şahi-ənbiya: peyğəmbərlərin padişahı
eyyühər-rəsul: ey peyğəmbər
miri-ətqiya: təqvalıların başçısı
eyyühən-nəbiyy: ey peyğəmbər
xətmi-ənbiya: peyğəmbərlərin sonuncusu
təkvini-kainat: kainatın yaradılışı
şəmsi-şümus: günəşlər günəşi
müəllimi-qanuni-kibriya: böyüklük və cəlal qanununun müəllimi
bəşər-ara: insanlığın bəzəyi
rə’fət: mərhəmət
şər’i-şərif: şərəfətli şəriət
ayəti-mübin: haqqı üzə çıxaran ayə, işarə
müslimin: müsəlmanlar
sidqü vəfa: sədaqət, doğruluq və vəfa
həmcəlis: yoldaş
qəlbi-möhtədin: hidayətə nail olanların qəlbi
nəqqaşvar: nəqqaş kimi
nəqşə: rəsm, şəkil; bəzək
eyvani-bürçi-rüf’əti-islam: islamiyyətin

uca bürcünün eyvanı
müşrikin: müşriklər, Allaha şirk qoşanlar
şahi-tacdar: tac sahibi padşah
dilfigar: ürəyi sınımış
tufani-bəhri-qəm: qəm dənizinin tufanı
namdar: adlı-sanlı
infikak: ayrılma; dağılma
tirə: qaranlıq; qara
ruzigar: zamanə; hal, vəziyyət; yaşayış, ömür
dəsti-təəyyüd: sağaldan əl
müəyyəd: sağlam
cami-elm: elm bədəsi
rəf’ olmaq: aradan qalxmaq
nəşeyi-xumar: sərxoşluq nəşəsi
dəryayi-rəhmət: rəhmət dəryası
əşki-xunfəşan: qanlı göz yaşı

Bakı xəbərləri:

Sibirya heyətinin Bakıya vürudu

səh. 291. “Quryev”: Qazaxıstanda indiki Atrau şəhəri nəzərdə tutulur.

Bakı xəbərləri

səh. 292. “Kuşka”: Türkmənistanda indiki Sərhədabad şəhəri nəzərdə tutulur.